

ЦИФРОВ МОДЕЛ НА ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА СТОЛИЦА И ВОЕНЕН ЛАГЕР НА ХАН АСПАРУХ КРАЙ НИКУЛИЦЕЛ

Иван Димитров

*Институт за космически изследвания и технологии – Българска академия на науките
e-mail: idimitrov@space.bas.bg*

***Ключови думи:** Хан Аспарух, Онгъл, Никулицел, цифров модел*

***Резюме:** Представен е подход за създаване на цифров модел на първата българска столица и военния лагер на хан Аспарух край с. Никулицел, Румъния. Представени са географски и топографски карти като източник на информация за предложения цифров модел.*

DIGITAL MODEL OF THE FIRST BULGARIAN CAPITAL AND KHAN ASPARUH'S MILLITARY CAMP NIAR NIKULICEL

Ivan Dimitrov

*Space Research and Technology Institute – Bulgarian Academy of Sciences
e-mail: idimitrov@space.bas.bg*

***Keywords:** Khan Asparuh, Ongal, Nikulitcel, digital model*

***Abstract:** The paper presents an approach to create a digital model of the first bulgarian capital and khan Asparuh's military camp near Nikulitcel, Romania. By the creation of the model are used geographical and topographic maps as information sources.*

Въведение

В настояще време става все по-очевидно, че изследването на исторически и археологически обекти, събирането на данни, формализирането и последващият анализ са немислими без използване на компютърна техника, сателитни системи за точно позициониране (GPS), космически методи за дистанционни изследвания и специализиран софтуер за създаване на цифрови модели. Наличието на разнородна информация от различни източници, времеви периоди, точност и достоверност изисква прилагане на комплексни методи за събиране, оценка, класификация, архивиране и анализ на данните.

За правилното пространствено и времево разполагане на събраните данни се предвижда да се създаде ГИС продукт на базата на топографски карти, ръкописи, старопечатни книги, отчети от археологически проучвания, сателитни снимки, цифров модел на релефа и векторни информационни слоеве. През 1981 г. е основана Научна група по аероархеология (Aerial Archaeology Research Group - AARG) [14]. В България аналогични методи и средства използват изследователски колективи от Нов български университет, Софийски университет и институти на БАН (Национален институт по геофизика, геодезия и география, Национален Археологически институт с музей, Институт за космически изследвания и технологии - ИКИТ). В Румъния ползвател на аналогични системи е Института за културно наследство на Румъния в Букурещ (Institutul de Memorie Culturala). Там е разработена и внедрена информационна система за културните паметници на област Тулча. Трябва да се отбележи, че в нея не е отразен военният лагер на хан Аспарух.

Цифров модел на първата българска столица и военен лагер на хан Аспарух

Историческите факти, свързани със създаването на българската държава и периода на управление на ханове Аспарух и Тервел са слабо отразени във византийските хроники и съвременните български исторически изследвания. Византийските хронисти са ни оставили

кратко описание на местонахождението на Аспаруховия военен лагер. Това описание предизвиква много спорове в научните среди. Фортификационното съоръжение край с. Никулицел, област Тулча при устието на р. Дунав, се счита за лагер на хан Аспарух и е първата българска столица на Балканите (Фиг.1). В северната част на лагера (местността Бял камък) се намира съвременна кариера за добив на инертен материал. Част от фортификацията е безвъзвратно унищожена. Подобна съдба са имали и столиците Плиска и Преслав. Варовиковите и мраморни материали от тях са използвани за строителството на жп-линията Варна-Русе и за добив на вар в многобройните варници. В последните няколко години край с. Никулицел се изграждат инсталации за нови енергийни източници и се извършва усилена урбанизация на региона. Тези факти са в основата на идеята за създаване на цифров исторически архив и модел на Аспаруховия лагер край с. Никулицел и запазване на историческото наследство на България. За създаване на цифровия модел ще се използват топографски карти [1-7], цифров височинен модел [8], отчети от археологически проучвания [9,10], старопечатни книги, ръкописи, сателитна информация и снимки. Всеки информационен източник представя с различна степен на подробност военния лагер на хан Аспарух до с. Никулицел. На някои от топографските карти [2,5] лагерът е отбелязан като "Вал на Траян". Фортификацията е изследвана от съвременни български и румънски учени [11, 12,13]. Пълно изследване и картографиране на цялото отбранително съоръжение е извършено през 1917 година от Карел Шкорпил [9, 10]. В отчета за проучването той отбелязва, че Никулицелския лагер е Аспаруховият лагер "Онгъл". Лагерът има обща площ над 50 кв. км. и периметър над 30 км., а вътрешните укрепления (вкл. и дворецът на хана) имат обща площ над 8 кв. км. и периметър над 3,4 км. Това е най-голямото фортификационно съоръжение в историята на българската държавност.

Въпреки извършените изследвания от Карел Шкорпил и от съвременните румънски и български научни екипи, липсва единен информационен продукт, отразяващ първата българска столица и военен лагер на хан Аспарух. Съществуват изолирани архивни информационни единици в хранилища, разпръснати в различни точки на света: САЩ, Румъния, Русия, България, Турция, Гърция, Австрия, Унгария и Сърбия.

Основен източник на информация за Аспаруховия военен лагер представляват географските и топографски военни карти, отразяващи делтата на река Дунав. Сред тях особено значими са румънските и руски военни топографски карти, характеризиращи се с висока точност и степен на подробност. Германските военни карти се явяват обновено копие на румънските топографски карти и потвърждават отбелязаните важни особености [2]. Австро-унгарските военни топографски карти от края на 19 и началото на 20 век са първите точни и детайлни свидетелства за местоположението, размера и особеностите на Аспаруховия военен лагер [1].

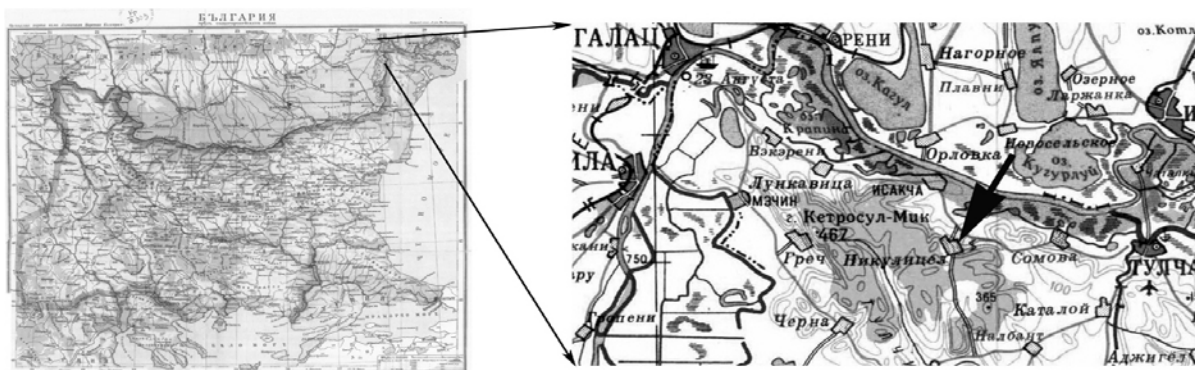
Делтата на река Дунав се характеризира с голяма динамика и през изминалите векове се е премествала от юг на север. Някой от нейните ръкави са се запълвали с изнесен материал, появявали са се нови ръкави след пролетните наводнения и се е формирала динамична ръкавна структура. Влияние върху делтата има и сеизмичната активност в близки региони. Тази динамика е намерила отражение в много старинни географски и мореходни карти от отминали столетия. Сред тях трябва да отбележим точните и детайлни карти на Пири Реис (Хаджи Мухиддин Пири ибн Хаджи Мехмед, 1480-1555 г.) (Фиг.5) в неговия забележителен труд "Военноморска навигация" (Kitab-ı Bahriye) [21]. В картите са отразени ръкави на река Дунав, намиращи се между съвременните градове Тулча и Констанца. Тези ръкави не съществуват към днешен ден, но потвърждават отразеното във византийските хроники преминаване на река Дунав от армията на Аспарух след сражението край с. Никулицел (вероятно в местността Чилик дере край с. Телита). Този факт на преминаване на реката е повод за много спорове в научните среди за местоположението на Аспаруховия военен лагер. Подобна структура на делтата е отразена и в географските карти на Абрахам Ортелиус (Фиг.2) [20] – (Abraham Ortelius, 1527 –1598). На тях е отразен триъгълен остров, ограден от река Дунав и Черно море с разположени възвишения в северозападната му част. Островът достига до днешния град Констанца. Интересна карта ни е оставил руският императорски военен топограф ВЕЛТМАН Александр Фомич [1800-1870], който картографира новозавоюваните от империята земи на Бесарабия (Фиг.6) през началото на 19 век [19]. На картата ясно е изобразен ръкав на река Дунав, който се влива до град Констанца. Между него и другите съвременни ръкави е изобразена и надписана местността "остров Певце". Това е ясно свидетелство за точното разположение на въпросния остров, наличие на възвишения в него и разположения централно военен лагер на Аспарух. То напълно отговаря на отразеното в известните арменски географски хроники от 7-ми век разположение на остров Певки. Подобно разположение е изложил в своя забележителен труд българският професор д-р Георги Балтаков [18].

Особено място сред другите карти заемат румънските военни топографски карти от началото и края на 20 век. Те се характеризират с голяма детайлност и точност на изобразената информация. Безценни като източник на информация са картите с мащаб 1:20 000 от 1917 г., на които е изобразен външният вал на Аспаруховия лагер край с.Никулицел (Фиг.3), част от вътрешната валова структура и основите на две големи постройки (Фиг.4) с размер 100 на 200 м. [17]. Една от тях е изследвана от Карел Шкорпил, описана в неговия археологически отчет и отбелязана на румънските карти като „Цитаделата”. Шкорпил предполага, че това са останките от двореца на Аспарух [10], но навярно и на Тервел (б.а.). Другата постройка е разположена до връх Траян, извън вътрешната валова структура и навярно е използвана за отбранително съоръжение на северната част на военния лагер и за войскава казарма [17]. До този момент не е отразявана в научни изследвания.

Събраната информация от различни картографски източници дава възможност с помощта на „мозаечния метод” да се формира максимално достоверна информационна картина при недостиг на пълна и систематизирана априорна информация. За нейното правилно архивиране и формализиране е необходимо да се създаде комплексна среда за управление на база данни и изобразяване на информационните слоеве. Това ще позволи да се събира необходимата информация за запазване на бъдещия цифров модел, да се формират изисквания към него, да се събират и класират нови данни след създаване на модела.

Заклучение

Създаването на цифров модел на първата българска столица и военен лагер на хан Аспарух край с.Никулицел, област Тулча-Румъния, известен като център на историческата местност Онгъл, дава възможност за информационно обобщаване, тематично разполагане в пространството и времето на разнородна по вид, тип и подробност информация. Моделът ще подпомага бъдещи археологически и исторически изследвания, запазване на историческото наследство на България, ще послужи при обучение на нови научни кадри и създаване на други информационни продукти, свързани с военния лагер на хан Аспарух и първата българска столица.

Фиг. 1

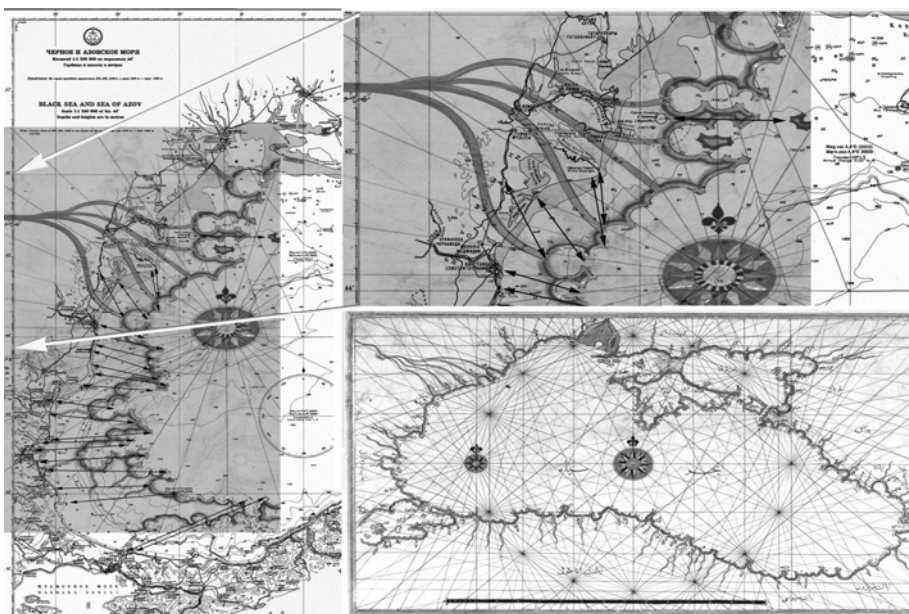
Фиг. 2

Фиг. 3

Фиг. 4

Фиг.5

Фиг. 6

Литература:

1. Австро-Унгарска топографска карта, мащаб 1:200 000, 1901.
2. Военна топографска карта, Генерален щаб на Вермахта, мащаб 1:25 000, 1941.
3. Военни топографски карти, Генерален щаб на Съветската армия, мащаб 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000, 1984.
4. Карта на Армейски инженерен корпус, картографска служба на САЩ, мащаб 1:250 000, 1956.
5. Военна топографска карта, Генерален щаб на САЩ, мащаб 1:250 000, 1943.
6. Топографска карта на Румъния, мащаб 1:100 000, 1997 година.
7. Карта на с.Никулицел и околностите, Румъния, мащаб 1: 5 000
http://bg.wikipedia.org/wiki/Файл:Niculitel_khan_Asparuh_fortress_partial_plan.jpg
8. Цифров височинен модел SRTM, ASTER.
9. Карта на археологически изследвания и разкопки, Карел Шкорпил, 1917.
10. ЦВА, ф.40, оп.ІІ, а.е. 987 (Издадени в сборник: "Научна експедиция в Добруджа 1917, под ред. на проф. П. Петров, Университетско издателство "Св. Климент Охридски").
11. L a u r e n t I u, R. Încerturile evului mediu (secolele VII - X) la sud de Dunare: Dobrogea si NE Bulgariei, Universitatea Bucurestiy, Facultatea de Istorie, Rezumant, 2010.
12. В а j e n a r u, С. Fortificatii minore in spatul Balcano-Dunarean de la diocletian la Iustinian, Universitatea din Bucuresti, Rezumant, 2010.
13. А т а н а с о в, Г. "Българи и хазари през ранното Средновековие", ТанНакРа, София, 2003, стр. 92-113.
14. П р а х о в, Н. Международна конференция на Научна група за аероархеология, Българско е-Списание за Археология, 1/2011, <http://be-ja.org>, 159-162 с.
15. Д и м и т р о в, И. Никулицел-военен лагер на Хан Аспарух, SES 2011, Seventh Scientific Conference with International Participation, Space-Ecology-Safety, Sofia, Bulgaria, 29 November – 1 December 2011 (предадено за печат).
16. D i m i t r o v, I. Niculitel – The First Capital of Danubian Bulgaria, European SCGIS Conference with International Participation, Best practices: Application of GIS technologies for conservation of natural and cultural heritage sites, Sofia, Bulgaria, May 21-23, 2012.
17. Топографска карта на Румъния, мащаб 1:20 000, 1917.
18. Б а л т а к о в, Г. Долината на река Дунав между Джерпад и Черно море през последните триста хиляди години, сп. "География'21"- ISSN - 1312-6628, №4, 2005.
19. В е л ь т м а н, А. Карта на Бесарабия, 1820
20. О р т е л и у с, А. Атлас на света, 1572.
21. Р е и с, П., Военноморска навигация (Kitab-ı Bahriye), 1521.